

Kitap Eleřtirisi

Dolunay Yusuf BALTÜRK, Fahri TÜRK (ed.), Türkiye'nin Özbekistan'a Yönelik Kültür ve Dil Politikaları, Paradigma Akademi Yayınları, Çanakkale, 2023, ISBN: 978-625-6822-20-7

Fahri TÜRK¹
Nikolina KUNİC²

Genelde sosyal ve beşerî bilimler alanlarında özelde ise uluslararası ilişkiler disiplininde yapılan araştırmalar içerisinde lisansüstü tezlerin önemli bir yeri bulunmaktadır. Uzun ve meşakkatli çabaların ürünü olarak ortaya koyulan bu eserlerin alan yazına önemli katkılar sunması beklenmektedir. Burada eleştirisi gerçekleştirilen kitap, alan çalışması temelinde 25 Mayıs 2023 tarihinde Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda "Yumuşak Güç Bağlamında Türkiye'nin Özbekistan Politikası (1991-2021)" başlığı ile kabul edilen yüksek lisans tezinin gözden geçirilmiş ve yeniden adlandırılmış hâlidir. Paradigma Akademi Yayınları tarafından neşredilen bu eser; Giriş (1-24), Kuramsal Çerçeve (25-38), Yumuşak Güç Bağlamında Türkiye'nin Özbekistan Politikası (39-80), Özbekistan'da Türkçe Öğretimi (81-114), Özbekistan'da Türk Medyası ve Diziler (115-124) ile Sonuç (125-132) başlıklarını taşıyan bölümlerden oluşmaktadır. Ayrıca çalışma hacmine kıyasla geniş sayılabilecek bir Kaynakça (133-147) ihtiva etmektedir. Diğer yandan bu eserde, kitabın editörlüğünü yapmış olan Fahri Türk tarafından kaleme alınmış bir Sunuş (III-V) yazısı da yer almaktadır. Eser iki şekil ve her biri orijinal ve büyük bir emeğin ürünü olan 16 adet tablo ihtiva etmektedir. Bu araştırma, Türkiye'nin Özbekistan politikasını yumuşak güç bağlamında erişime açık kaynaklar ve alanda yapılan görüşmeler temelinde yansız bir şekilde ortaya koyan müstesna bir eserdir. Diğer yandan, bu çalışmanın önemi Ankara'nın Taşkent'e yönelik yumuşak güç politikasının daha önce hiçbir lisansüstü çalışmaya mevzu olmamasından kaynaklanmaktadır.

Tenkiti gerçekleştirilen bu çalışmanın giriş bölümünde sırasıyla analitik yapı, yazın, yöntem ve kavramların açıklandığı dikkat çekmektedir. Bu sayede çalışmanın yazarı, giriş kısmında eserin sınırlılıklarını ve çalışmanın amacını tüm ayrıntılarıyla ortaya koymaktadır. Bu eserin "analitik yapı" alt başlığında ortaya atılan sorular vasıtasıyla, Türkiye'nin Özbekistan'daki yumuşak güç faaliyetlerinin temelini oluşturan dil ve kültür politikalarının hangi kurumlar aracılığıyla yürütüldüğü ve uygulamada neler yapıldığı kapsamlı bir şekilde aydınlatılmaktadır. Ayrıca, Özbekistan ve Türkiye arasındaki tarihsel, kültürel ve dilsel bağların Ankara'nın bölgeye yönelik yumuşak güç politikalarını şekillendirmede ne dereceye kadar etkili olduğu tartışılmıştır. Bunun haricinde, Türkiye'nin Özbekistan'a yönelik yumuşak güç politikalarının Şevket Mirziyoyev'in 2016 yılında cumhurbaşkanlığı makamına gelmesini müteakiben kademeli olarak ivme kazandığına dikkat çekilmektedir. Bu surette yazar, Türk hükûmetinin Özbekistan'a yönelik kültür ve dil politikalarında devlet başkanlarının oynadıkları rolün önemine değinmektedir. Diğer yandan çalışmanın yazarı, Ankara'nın yumuşak güç aktörlerinden olan TİKA, YTB ve TRT gibi kurumların dil ve kültür alanında hayata geçirdikleri

¹ Prof. Dr., Trakya Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Öğretim Üyesi, E-mektup: fahriturk@trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0117-0573

² Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Doktora Programı, E-mektup: ninakunic@yahoo.com, ORCID: 0000-0003-2259-0518

faaliyetlere işaret etmektedir. Ayrıca, son anılan kurumlar dışında Türk dizileri ve filmleri aracılığıyla da yumuşak güç politikalarının desteklendiği gözler önüne serilmektedir. Bunun haricinde, bilhassa Özbekistan'daki iktidar değişikliğinin Türkiye'nin yumuşak güç politikaları açısından olumlu sonuçlar doğurduğu dile getirilmektedir.

Bir sonraki aşamada kaleme alınan “yazın” alt başlığında ise bu eserin konusuyla alakalı mevcut kaynaklar eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutularak elinizde tutmuş olduğunuz bu çalışmayı seleflerinden ayıran hususlar aydınlatılmıştır. Bu minvalde Türkiye'deki lisansüstü çalışmaların geleceği açısından bir hususun altının önemle çizilmesi gerekmektedir. Şöyle ki Türkiye'de yönetilen lisansüstü tezlerde bütünlük bir alan yazın bölümü maalesef bulunmamaktadır. Bu durum haliyle bilimsel araştırmaların önemli bir ilkesi olan “bilimsel araştırmalar kendinden önceki çalışmalar üzerine inşa edilirler” şiarının da zedelenmesine neden olmaktadır. Esasında her bilimsel çalışmanın başlı başına bütünlüklü bir bölümü olması gereken “alan yazın” değerlendirmesinin bir araştırmada mevcut olmaması akademik camiada diğer önemli bir sorununun doğmasına yol açmaktadır ki bu da intihal vakalarından başka bir şey değildir. Etik ihlallerin genellikle daha önce benzer konularda yayımlanmış olan eserlerde bulunan verilerin kötüye kullanılması suretiyle ortaya çıktıkları dikkate alındığında hâliyle “yazın” bölümünde söz konusu eserlerin alan yazına yapmış oldukları katkılar ortaya koyulacağından, bu yapıldığı takdirde bilimsel çalışmalarda etik ihlaller ya hiç söz konusu olmayacak ya da en düşük düzeye indirgenecektir. İşte tam da bu yüzden yönetilen lisansüstü tezlerde “alan yazın” başlığının mutlaka bulunması gerekmektedir. Buna riayet edildiği vakit Türkiye'de üretilen tezlerin bilimsel açıdan daha sağlıklı olacakları rahatlıkla söylenebilir.

Yöntem hakkında ise aşağıdaki değerlendirme yapılabilir: Her şeyden önce bu çalışmada ciddi ve geniş bir alan yazın taraması yapıldığı dikkat çekmektedir. Öncelikle birincil kaynaklar olan ulusal birçok kurumun çevrim içi sayfasından toplanan veriler temelinde tablolar teşkil edilmek suretiyle esaslı bir veri sıkıştırılması yapılmıştır ki bu durum yazarın çalışmaya büyük bir emek harcadığını ortaya koymaktadır. Ayrıca bu minvalde birçok gazete arşivine girildiği anlaşılmaktadır. Diğer yandan yazar çalışma süresince Özbekistan'da Semerkant Devlet Üniversitesinde misafir araştırmacı olarak bulunduğundan söz konusu ülkede Türk yumuşak güç aktörlerinin temsilcilerinin haricinde Özbek siyaset bilimciler, gazeteciler ve öğrencilerle de görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bilhassa bu çalışma kapsamında yapılan 61 mülakat yazarın bu eser için büyük bir emek harcadığını şek ve şüpheye mahal bırakmayacak şekilde gözler önüne sermektedir. Bu keyfiyet çalışmaya ayrı bir özgünlük kazandırmıştır. Tabi ki tüm bu işlemlerin ayrıntılı ve temiz bir ikincil kaynak taraması üzerine bina edildiğini söylemeye gerek dahi bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu eserin kaynakçasına atılacak alelade bir bakış bile çalışmanın kalitesi hakkında esaslı bir fikir verebilecek mahiyettedir.

Bu kitapta daha sonra gelen kuramsal çerçeve kısmında; *yumuşak güç* mefhumu enikonu aydınlatılmaktadır. Bu bağlamda özellikle söz konusu kavramın fikir babası olan Joseph Nye'ya atıfta bulunularak yumuşak güç kavramı söz konusu bilim adamının tanımlamaları üzerinden çözümlenmektedir. Dahası çalışmanın bu kısmında, yumuşak güç ve kültür arasındaki münasebetler tartışma konusu edilirken, özellikle bir ülkenin sahip olduğu kültürel değerlerin söz konusu devletin dış politikasını nasıl şekillendirdiği ortaya koyulmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümü olan “Yumuşak Güç Bağlamında Türkiye'nin Özbekistan Politikası” başlığında Ankara'nın söz konusu ülkedeki yumuşak güç aktörleri tanıtılmaktadır. Bu kapsamda; TİKA, YTB, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığının dil ve

kültür alanındaki faaliyetleri ayrıntılı bir şekilde incelenmektedir. Bu minvalde TİKA'nın hayata geçirdiği Türkoloji Projesinin Özbekistan'daki yankıları; Türkiye Bursları kapsamında Türk üniversitelerinde öğretim gören Özbek öğrencilerin nicelikleri ve Özbekistan'dan Türkiye'ye gelen turist sayıları temelinde yapılan çözümler çalışmaya özgünlük katan önemli hususlar olarak öne çıkmaktadır. Bu bölümde yeri geldikçe Özbekistan'da 2016 yılında yaşanan iktidar değişikliği sonucunda Türk-Özbek ilişkilerinde yaşanan bahar havasının önemi de vurgulanmaktadır. Bu durum hem Türk yumuşak güç aktörlerinin Özbekistan'daki faaliyetlerini kolaylaştırmış hem de söz konusu ülkeden Türkiye'ye yönelik turistik ziyaretlerin ivme kazanmasına vesile olmuştur.

Eserin “Özbekistan'da Türkçe Öğretimi” başlıklı dördüncü bölümü, Ankara'nın Taşkent'e yönelik dil politikalarını ele almaktadır. Bu minvalde ilk olarak Türkçe öğretimi yapan üniversiteler değerlendirilmiştir. Bu bölümde Türkçe öğretiminin on adet yükseköğretim kurumunda yapıldığı belirtilmektedir. Bu çözümler gerçekleştirilirken bilhassa alanda yapılan mülakatlardan elde edilen veriler kullanılmaktadır. Bu bölümün diğer bir ayağını ise Türkçe kursları düzenleyen özel dil okulları teşkil etmektedir. Çalışmanın yazarı tarafından 2022 yılı itibarıyla Özbekistan'da sekiz dil eğitimi merkezi bulunduğu tespit edilerek bunların Türkçe öğretimi kapsamında gerçekleştirdikleri faaliyetler açıklanmaktadır. Söz konusu eğitim kurumları bünyesinde yapılan kursların kalitesi, Özbeklerden gördüğü talep ve bu kurslara katılan öğrenci sayıları mercek altına alınmaktadır. Söz konusu bölüm, Özbekleri Türkçe öğrenmeye teşvik eden saiklerin ortaya koyulmasıyla son bulmaktadır.

Kitabın beşinci bölümü “Özbekistan'da Türk Medyası ve Diziler” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde öncelikle TRT Taşkent Temsilciliğinin Özbekistan'da gerçekleştirdiği faaliyetler ortaya koyulmuştur. Yazarın tespitlerine göre bu kurum 2021 yılında; görüntülü haberler, canlı bağlantılar ve özel dosyalar gibi kategorilerde olmak üzere toplam 835 adet yayın gerçekleştirmiştir. Netice itibarıyla bu keyfiyetin TRT'nin Özbekistan'daki görünürlüğünü pekiştirmeye matuf bir faaliyet olduğu söylenebilir. Bu başlığın ikinci kısmı ise Türk dizileri ve filmlerine ayrılmaktadır. Bu minvalde bilhassa TRT Avaz'ın yayınları öne çıkmaktadır. Diğer yandan burada vurgulanan diğer bir husus ise Türk-Özbek ilişkilerinin 2016 yılına kadar inişli çıkışlı bir seyir izlemesinden mütevellit Özbekistan'da yayımlanan Türk dizilerinin zaman zaman eleştirilerin odağında yer almasıdır. Yazarın tespitlerine göre, Türk dizileri gösterime girdikleri dönemde büyük bir izleyici kitlesine ulaşmıştır. Ancak kısa bir süre sonra kamuoyunda yapılan yıkıcı eleştiriler, Türk dizilerinin yayından kaldırılmasına neden olmuştur. Burada özellikle dizilerin Özbek aile yapısını bozduğu, toplumun yozlaşmasına yol açtığı ve milli manevi değerleri ayaklar altına aldığı yönünde sert eleştiriler getirilmiştir. Yazarın, Özbek basınına tarayarak elde ettiği bu verileri yansız bir biçimde okuyucuların dikkatlerine sunması ise takdire şayandır. Ayrıca, yazarın ortaya koyduğu bilgilere göre Türk dizilerine yönelik olumsuz bakış açısı 2016 yılından sonra ortadan kaybolmaya yüz tuttuğu için 2017-2019 döneminde Özbekistan televizyon kanallarında 30 farklı Türk yapımı izleyicilerle buluşturulmuştur.

Dolunay Yusuf Baltürk tarafından kaleme alınan bu çalışmanın sonuç bölümü hakkında ise aşağıdaki değerlendirme yapılabilir: Bu bölümde yazar kitabın “analitik yapı” başlığında ortaya attığı sorulara cevaplar vererek bir çözümler yapmaktadır. Yazar, bu bölümün devamında ulaştığı bulguları özetleyerek yönetime dair çıkarımlarda bulunmaktadır. Sonuç kısmının en önemli satırları ise çalışmanın mevcut yazına sağladığı katkıların ele alındığı ve öngörülerde bulunduğu dizelerdir. Bu minvalde eserin müellifi öncelikle Türkiye'nin Özbekistan'a yönelik yumuşak güç politikalarının mevcut yazında

yeterince dikkate alınmadığını belirterek kendi çalışmasının alan yazına kültür ve dil noktainazarından önemli bir katkı sağladığından bahsetmektedir. Öngörüler bağlamında ise yazar, Özbekistan’da hâlâ bir Yunus Emre Enstitüsünün hayata geçirilememiş olması yönündeki haklı eleştiriyi dile getirmektedir. Diğer yandan iki ülke ilişkilerinin büyük ölçüde devlet başkanları arasındaki muhabbete isnadının ikili münasebetlerin yumuşak karnını oluşturduğu vurgulanmaktadır. Bu minvalde yazar tarafından iki toplum arasındaki ilişkileri güçlendirebilecek önemli bir araç olarak “öğrenci değişim programlarının ihdas edilmesi” gerektiği ileri sürülmektedir.

“Türkiye’nin Özbekistan’a Yönelik Kültür ve Dil Politikaları” başlıklı bu esere dair genel bir değerlendirme yapılacak olursa aşağıdaki hususlar dile getirilebilir: Bu araştırma hiç kuşkusuz Türkiye ve Özbekistan arasındaki ilişkileri kültür ve dil bağlamında çözümleyen orijinal bir eser olma özelliğine sahiptir. Dolayısıyla bu kitap Türkiye’nin Özbekistan’a yönelik yumuşak güç politikalarında önemli bir yere sahiptir. Diğer yandan bu eserin her ana bölümünün kendi içinde bir giriş ve sonuç bölümü barındırması okuyucuların ileri sürülen gerekçeleri kolaylıkla takip etmesini sağlamaktadır. Diğer bir ifadeyle okuyucular icabı hâlinde her ana başlığı müstakil bir bölüm olarak okuyup anlayabilmektedirler. Yukarıda yapılan değerlendirmeler istikametinde bu kitabın alan yazına özgün katkı yapan bir araştırma olduğu rahatlıkla söylenebilir. Elinizde tutmuş olduğunuz bu kitap ihtiva ettiği güçlü yöntemsel ve kuramsal yapısı mucibince lisansüstü çalışmalar yapan öğrenciler için önemli bir başucu eser olma özelliğine sahiptir.